

*Ана М. Гавриловић**
Универзитет у Бањој Луци

*Суада А. Селимовић***
Министарство за рад, социјалну политику и повратак Тузланског кантона

ПАРТНЕРСКЕ СОЦИЈАЛНЕ УСЛУГЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Сажетак

Чланак се бави савременим трендовима у улогама и функционисању социјалне државе, теоријским приступима успостављања мешовитог модела социјалне политике, посебно партнерства и партнерских модела социјалних услуга, наглашавајући Еверсову економску, социолошку и политичку димензију мешовите социјалне политике. Кроз партнерство и партнерске моделе социјалних услуга, у пољу социјалне заштите, идентификује се примена мешовитог модела социјалне политике у реалном животу. На крају чланка приказани су и резултати емпиријског истраживања о заступљености партнерских социјалних услуга у Босни и Херцеговини, које је показало да су партнерске социјалне услуге малобројне, сиромашне по врстама, облицима и обухвату и неједнако територијално заступљене, као и да постоје предности ових услуга у односу на социјалне услуге које се пружају без успостављања партнерских односа.

Кључне речи: социјална политика, мешовити модел социјалне политике, социјална заштита, партнерство, партнерске социјалне услуге.

* Редовни професор Универзитета у Бањој Луци, у пензији, социјални радник

** Доктор наука из области Социјалног рада, стручна саветница у Министарству за рад, социјалну политику и повратак Тузланског кантона, социјални радник

1. САВРЕМЕНИ ТРЕНДОВИ У УЛОГАМА И ФУНКЦИОНИСАЊУ СОЦИЈАЛНЕ ДРЖАВЕ

Све до прве озбиљније рецесије грађанске државе, почетком 70-тих година, држава благостања обављала је своје основне функције на задовољство свих. Тада се јављају прве озбиљније сумње у њену економску рентабилност. Критичари ове доктрине сматрају да је „држава благостања“ сувише скупа и гломазна, да није постигла адекватне резултате с обзиром на уложена средства, те да самим тим није економски рентабилна, услед чега је све присутнија идеја о трансформацији „државе благостања“ у „друштво благостања“¹⁾.

Да се концепт „државе благостања“ показао нерентабилним, како са економског, тако и са становишта социјалних услуга, што је захтевало другачији систем социјалне функције државе који ће уважавати интересе грађана и друштва у целини, наводи и Бркић²⁾. Исти аутор сматра да је „решење изнађено у такозваном концепту ‘welfare pluralism’ који почива на идеји о постојању мешовитог система услуга (државни, неформални, добровољни, приватни и корпоративни сектор) у свим областима социјалне политике, а нарочито у сегменту у оквиру којег се задовољавају социо-заштитне потребе“³⁾. У програмима социјалних политика у развијеним земљама, као последица кризе „државе благостања“ наступају значајне промене које се огледају, између осталог, и у примени партнерских модела социјалне заштите. То значи да егзистирају три области из којих се могу остварити извори социјалних услуга: тржиште, држава и грађанско друштво у којима делују различити инструменти: новац, моћ и солидарност, чијом се комбинацијом остварује ниво и квалитет социјалне заштите појединца.

Према теорији конвергенције, социјална држава је последица развоја индустријског друштва. Величина социјалних давања зависи од демографских промена и степена економског развоја. Према овој теорији, како држава постаје богатија, тако расте и социјална потрошња. Друга теорија је теорија социо-политичког процеса, која има две струје. Прва група аутора проучава социјалне трошкове кроз класну борбу радника и капиталиста. Према њи-

1) Лакићевић Мира и Гавриловић Ана, *Социјални развој и планирање*, Филозофски факултет, Бања Лука, 2009.

2) Бркић Мирослав, „Цивилно друштво, невладине организације и социјални рад“, у зборнику: *Социјални рад и добровољне социјалне активности* (приредили: Милосављевић Милосав и Видановић Иван. Факултет политичких наука, Београд, 1999.

3) Исто, стр. 143.

ма, највиши нивои социјалне потрошње биће у земљама с јаким синдикатима и надмоћи социјалдемократских странака. Друга група, тврди да социјалну државу обликују интересне групе. Услед тога, социјална потрошња расте због притисака интересних група (нпр. расних и националних мањина). Политичари ће им испунити захтеве само да би добили њихове гласове на изборима. Остале интересне групе неће бити против тих захтева, јер ће се социјална давања односити на све који задовољавају критеријуме, а не само на припаднике интересне групе која лобира за повећање социјалне потрошње. Коначно, интерес за повећање социјалних програма и потрошње има и бирократија, која у ширењу државе види прилику за ширење своје базе и моћи.⁴⁾

На основу бројних анализа развоја социјалне политике може се, с правом, закључити да је 20. век исцртао пуни круг од самих почетака развоја првих социјалних програма, њихове поступне имплементације и ширења (посебно након Другог светског рата), достизања тзв. златног доба социјалне државе (70-те и 80-те године 20. века), до кризе социјалне државе која заиста потреса њене темеље. Бежован⁵⁾, наводи да те промене подстичу следећи друштвени процеси: промене у структури рада и запошљавања, промене у структури породице и животним стиливима и демографске промене. „Све промјене које се дешавају крајем 20. столећа, а којима је заједнички именилац криза социјалне државе, покушавају се парадигматски описати заокретом од кејнесијанске националне социјалне државе ка шумпетеријанском постнационалном радном режиму“⁶⁾.

Овде се говори о заокрету који је јако повезан с идеолошким расправама о социјалној држави крајем 20. века, тј. са становиштем које се може назвати социјално-песимистичним. Заснива се на поставкама, да социјална држава представља само непотребан трошак, да подржава зависничку културу и да поткопава друштвени морал. Насупрот оваквом схватању, многи аутори јасно показују да је социјална заштита продуктиван фактор развоја, што се јасно види и у подручју привредног и целокупног друштвеног развоја.

Данас постоје различите социјалне државе и социјалне политике које у различитој мери прерасподељују национални доходак и интервенишу у збрињавању сиромашних слојева становништва.

4) Neil Gilbert, *Transformation of the Welfare state*, New York: Oxford University Press, 2004.

5) Bežovan Gojko i Zrinščak Siniša. *Mogućnosti decentralizacije u socijalnoj politici i nove uloge lokanih vlasti*, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu, 2001.

6) Jessop, према: Bežovan Gojko i Zrinščak Siniša., исто, стр. 240.

Бежован⁷⁾, наводи да није довољно радити само на промовисању “социјалне државе” и говорити о деловању социјалне политике, него да треба прецизирати њихова обележја, обим, квалитет и усмереност и дефинисати начин њиховог праћења. Уобичајени индикатор који се користи за праћење деловања социјалне политике је удео социјалних трошкова у националном бруто производу. Према томе, може се говорити о заступљености социјалних права у друштву.

Стање постаје сложеније у плуралистичким системима социјалне политике, у којима се као значајан дистрибутер услуга социјалне заштите јављају невладине и приватне организације, локалне заједнице и други субјекти⁸⁾, што значи да се у систем производње и расподеле социјалних услуга морају интегрисати елементи недржавне приватне иницијативе и предузетништва, односно да треба превладати неповерење према невладиним организацијама.

Постало је јасно да се плурализам људских потреба и проблема не може решити пасивном „бригом“ о човеку од стране државе, „заштитарским“ мерама чији је једини циљ спречавање промена. Међутим, Зриншчак⁹⁾ истиче да европска садашњост и будућност тешко да се могу замислити без социјалне сигурности коју осигурава социјална држава, независно о типу те државе, те да би урушење социјалне државе драматично променило начин живота савременог европског човека.

Заједничка карактеристика која произлази из наведених ставова је да, савремена држава, без обзира како се она звала и какве су јој надлежности у области социјалних функција, није у стању да задовољи плурализам људских потреба и проблема. Систем социјалног благостања базира се на концепцији социјалног партнерства. То је процес у коме учесници усклађују своје међусобне разлике и развијају и усклађују заједничку стратегију деловања. У том смислу истиче се значај улоге НВО-а у социјалној заштити посредством којих би људи задовољавали већи део својих потреба, пре свега у месту живљења.

7) Bežovan Gojko i Zrinščak Siniša, исто

8) Bežovan, Gojko, “Neprofitni sektor i kombinirani model socijalne politike”, *Revija socijalna politika* hrčak.srce.hr/pročitano: 10.11.2012.

9) Zrinščak Siniša, „Socijalna politika u procjepima globalizacije i europeizacije“, u zborniku: *Socijalna država u 21. stoljeću - privid ili stvarnost* (uredio: Siniša Zrinščak), Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, 2006.

2. ПАРТНЕРСТВО И ПАРТНЕРСКИ МОДЕЛИ СОЦИЈАЛНИХ УСЛУГА

2.1. Основне теорије партнерских модела у социјалним услугама

Кад је реч о теоријским основама партнерства и партнерских модела социјалних услуга, Еверс¹⁰⁾ тематизује економску, социолошку и политичку димензију мешовите социјалне политике, објашњавајући их у оквиру три модела:

- 1) Мешовити модел социјалне државе као мешовита економија
- 2) Мешовити модел социјалне државе као систем интеракције тржишта, државе и друштва
- 3) Мешовити модел социјалне политике као мешовито владање – комбинација разних облика управљања.

У првом приступу - „мешовити модел социјалне државе као мешовита економија“, Еверс¹¹⁾ полази од становишта да економски прорачуни модела, који се рачунају у категоријама броја сати рада у области неге старих, представљају мешовити модел социјалних услуга и сматра да се процена трошкова услуга (као што су нега, подизање деце), рачуна путем процене вредности доприноса породице пружању тих услуга. Процена вредности доприноса породице добија се поређењем те вредности (броја сати рада) са износом државних новчаних трансфера за исти број сати (временски период). На овај начин, за бројне области социјалних услуга добијају се важне емпиријске информације о доприносу различитих пружалаца мешовитом моделу социјалних услуга.

Према овој теорији није могуће чисто економски објаснити зашто одређени облици понуда социјалних услуга опадају или расту у области у којој коегзистирају комерцијални даваоци, државни финансијери и системи трансфера, мали и велики „носачи“, те различити типови приватних домаћинстава. „Концепти мешовитог модела социјалне заштите добијају (социо) економску теоретску полазну тачку кроз сазнања привредне социологије. Кључни пој-

10) Evers Adabelt et al. (Hrsg.), „Wohlfahrtsmix und soziale Dienste“, *Handbuch Soziale Dienste*, Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011.

11) Evers, Adabelt, isto

мови овде су ‘смештање’ и ‘измештање’, као и појмови моралне и социјалне/солидарне економије¹²⁾.

Према томе, деловање приватних привредних давалаца не зависи само од општих тржишних закона, него и од тога колико су подређени регулативним везама и системима преговарања, а преко тога и како су смештени у специфичне (месне) културе и средине. Еверс¹³⁾ закључује да само концепти моралне економије могу објаснити зашто у породицама налазимо облике услуга који представљају посебно велики терет за жене или зашто се и данас константно одбија бесплатна помоћ „из вана“.

У политичкој социологији, кад је реч о другом моделу - мешовити модел социјалне државе као систем интеракције тржишта, државе и друштва, води се дискусија о томе како се у модерним друштвима, која су с једне стране одређена тржиштем, а с друге демократским политичким институцијама, одређују типичне карактеристике мешовитог модела социјалне државе, које се често означавају као сфере тржишта, државе, заједница и друштвених асоцијација. Изазов за друштво лежи у „сталном ремоделовању, поновном прилагођавању и фином усклађивању комплексне и адекватне комбинације сва три саставна дела социјалног реда“¹⁴⁾.

Уколико процењујемо стандардизоване и универзалне аранжмане и системе збрињавања с изузетно високим стандардом, онда њих карактерише пре свега јака држава. Насупрот томе, разноврсност не можемо имати без активирања и укључивања заједница и организација трећег сектора. „У политичкој социологији постоје додатни слични концепти друштва као координираног система разних сфера или као систем подсистема“¹⁵⁾. Концептом мешовитог модела социјалне државе створен је мост између ових општих друштвено-теоретских полазишта и полазишта за разумевање социјалне државе и политике, при чему су, према Еверсу и Олку¹⁶⁾ карактеристике сектора који делују у мешовитим моделу социјалне политике следеће: за тржиште - благаостање, за државу - сигурност, за друштво - лични удео и за цивилни друштвени сектор - социјално и политичко активирање.

12) Evers, Adabelt et al. (Hrsg.), isto, стр. 270

13) Evers, isto

14) Offe, према: Evers, isto, стр.:271

15) Kaufmann, Franz Xaver (2005), *Sozialpolitik und Sozialstaat: Soziologische Analysen*, Wiesbaden, VS Verlag, стр. 212.

16) Evers i Olk, према: Evers, Adabelt, 2011.

Са становишта трећег мешовитог модела социјалне политике као мешовитог владања, државни системи не представљају само један сектор продукције услуга, већ је држава посебна по томе што политички простор који она ствара и гарантује, укључује и покрива све друге секторе: породице, заједнице и организације трећег сектора¹⁷⁾.

Поред аранжмана у којем држава, у једној области политике, сама финансира и пружа услуге, постоје бројни други облици, путем којих државна политика може утицати на друге актере. У том смислу, тржишта социјалних услуга могуће је мање или више регулисати, што се, на пример, односи на квалитет услуга; држава може, као у Немачкој, са организацијама трећег сектора, као чланицама савеза са социјалну политику, стварати посебне „корпоративне“ коалиције.

Актуелно стање дискусије о управљању за област социјалних услуга произлази из контекста померања мешовитог модела социјалне политике, које коначно утиче на све оне који су у то укључени. Свака нова организација облика управљања, било да се ради о проширењу примарно тржишно оријентисаних области, о формалним одборима корисника који учествују у доношењу одлука или о корпоративним организационим одборима за нове актере, дезорганизује истовремено традиционалне моделе социјалне политике и њихове облике управљања¹⁸⁾.

2.2. Еколошко-системске перспективе

За развој партнерских модела социјалних услуга на нивоу локалне заједнице теоријске основе налазе се и у еколошко-системским перспективама социјалног рада. Како наводе Југовић и Бркић¹⁹⁾, задовољавање људских потреба и решавање људских проблема у највећој мери зависи од система у најближем човековом окружењу. „Из тих разлога, основни задаци социјалне заштите јесу развијање, оснаживање и међусобно повезивање најближих система и клијената. Овај приступ назива се „системски менаџмент“ и у најширем смислу подразумева активности које спроводе социјалне службе у циљу координације програма и делатности различитих система у локалној заједници, како би се целовито за-

17) Evers, исто

18) Bode, Ingo, „Einbettung und Kontingenz. Wohlfahrtsmärkte und ihre Effekte im Spiegel der neueren Wirtschaftssoziologie“, *Zeitschrift für Soziologie*, 34 (4) S. 250, 269., 2005.

19) Александар Југовић и Мирослав Бркић, „Социјална заштита и превенција“, *Годишњак Факултета политичких наука Београд*, 2010.

довољавале потребе корисника и тиме изазивале жељене промене на различитим нивоима²⁰⁾.

Поред економске, функције социјализације и контроле својих чланова, локална заједница има и директну социјално-заштитну функцију. У контексту нових теоријско-методолошких парадигми у социјалном раду, као и либералних политичких дискурса, јачају захтеви за децентрализацијом система социјалне заштите и преузимању одговорности локалне заједнице у задовољавању социо-заштитних потреба грађана. У појединим европским државама развија се модел заштите у заједници, чији су основни циљеви: „реорганизација гломазног институционално-административног система социјалне заштите на мање, функционалније и флексибилније целине; подстицање креативности, активног деловања и међусобне одговорности професионалаца и корисника, како би се избегла њихова пасивизација и дуготрајна зависност од туђе помоћи; укључивање примарних, неформалних група, односно целокупног волонтерског сектора у планирање и реализацију социо-заштитних програма“²¹⁾.

У моделу заштите у заједници, како наводе Милосављевић и Бркић²²⁾, инсистира се на ставу да се социјалне потребе и проблеми задовољавају и решавају тамо где настају, те да је потребно развијати партнерске односе у локалној заједници са другим формалним и неформалним организацијама ради умрежавања ресурса.

2.3. Дефиниције партнерства

Нема опште прихваћене дефиниције партнерства, а раазноликост се може видети из следећих примера.

„Партнерство представља заједничко деловање јавног и приватног сектора, са циљем бољег економског извршавања јавних обавеза“²³⁾. Ова дефиниција у фокус ставља постизање економских циљева, што не би требало да буде основна сврха партнерства у области социјалних услуга.

20) Исто

21) Милосављевић Милосав и Мирослав Бркић, *Социјални рад у заједници*, Републички завод за социјалну заштиту, 2010, стр. 212.

22) Исто, стр. 215.

23) Riesenfelder, Andreas., Wetzel, Petra., *Handbuch, Der Dritte Sektor - ein Wirtschaftsbereich mit Verantwortung*, (L&R Sozialforschung), Wien, EQUAL Entwicklungspartnerschaft Dritter Sektor Wien, 2005. str. 24.

„Јавно-приватно партнерство представља интеракцију између јавног и приватног сектора, који прате комплементарне циљеве, изводе синергијске потенцијале при заједничком раду, не одузимају идентитет и одговорност партнера“²⁴⁾. Из наведене дефиниције произлазе основни сегменти и циљеви партнерства као: успоставаљање сарадње оба сектора и заједничко деловање (интеракција), дефинисање заједничких (комплементарних) циљева, мобилисање постојећих ресурса оба партнера како би превазишли појединачне недостатке и постигли синергијске ефекте, задржавање властитог идентитета и преузимање обостране, заједно дефинисане, одговорности за реализацију постављених циљева.

Теоретичари се слажу да је пракса показала да приступ у којем сваки сектор развија и спроводи своје програме без интеракције са другим секторима, не даје пожељне резултате. Ни један сектор самостално не може да се избори са крупним друштвеним, економским и еколошким изазовима.

Рисенфелдер и Вецел²⁵⁾, користе појам јавно-социјално-приватна партнерства (ЈСПП), наводећи да за сада не постоји јасна, прецизна и опште прихваћена дефиниција ЈСПП. У литератури постоје бројне дефиниције. „ЈСПП при томе није специфичан, законски дефинисан инструмент, нити је јасно дефинисан редослед корака неке процедуре, већ је збирни појам различитих форми заједничког деловања представника власти са приватним привредним објектима: како формалним тако и неформалним, регулисани уговорима или договором“²⁶⁾. Ови аутори додају јавно-приватним партнерствима (ППП) „социјални“ сегмент, наглашавајући важност улоге НВО-а у развоју партнерских модела на нивоу локалне заједнице.

Margaret Harris²⁷⁾, међутим, каже: „Доминација владиних организација у пружању социјалних услуга након Другог свјетског рата замијењена је током 80-их и 90-их година прошлога вијека плуралним моделом социјалне политике. Стога се, сада, очекује да у задовољавању социјалних потреба и пружању уобичајених социјалних услуга профитне организације и организације трећег

24) Gillner, према исто

25) Riesenfelder, Andreas, Wetzel, Petra, *Handbuch, Der Dritte Sektor - ein Wirtschaftsbereich mit Verantwortung*, (L&R Sozialforschung), Wien, EQUAL Entwicklungspartnerschaft Dritter Sektor Wien, 2005. str. 24.

26) Исто

27) Harris, Margaret, према Hegyesi, Gabor: *Od socijalne države do socijalnoga društva, model partnerstva*, Студијски центар социјалног рада Правног факултета, Свеучилиште у Загребу, 2003., str. 144.

сектора раде ‘у партнерству’ с владиним организацијама”. Врло је важно разликовати појам партнерства и не мијешати његово значење са сарадњом, координацијом и заједничким активностима.

Партнерство се базира на препознавању заједничких циљева и користи које сектори могу имати, што подразумева удруживање финансијских средстава, знања и стручног искуства у циљу побољшања услуга за све кориснике. Велику предност представља и чињеница да се у партнерству друштвена одговорност, која обично карактерише невладин сектор, комбинује са финансијама, технологијом и ефикасним управљањем. У оваквим односима и заједница има важну улогу као корисник услуга.

Важност партнерства у мешовитом моделу (welfare pluralism) социјалне заштите истиче и Пуљиз²⁸⁾, наводећи да се „комбинирани модел социјалне политике исказује такозваним социјалним трокутом, у којем се систем социјалне политике презентира као резултанта дјеловања трију сектора: владиног или државног сектора, приватног профитног сектора, те непрофитног сектора“.

Развој партнерских односа, у време када је евидентна криза у свим подручјима социјалне политике и тренд преноса одговорности на појединце, породице и организације цивилног друштва, је врло значајан као начин одговора на кризу државе благостања и нове потребе грађана.

3. ЗАСТУПЉЕНОСТИ ПАРТНЕРСКИХ СОЦИЈАЛНИХ УСЛУГА У БиХ

Испитивање заступљености партнерских социјалних услуга у БиХ извршено је анкетаирањем установа и организација. Узорком су обухваћене 124 јавне, приватне и невладине установе и организације које обављају делатност социјалне заштите. За потребе овог испитивања урађена је посебна класификација социјалних услуга, на основу два базична критеријума: циљна група и врста услуге. Тако је препознато 12 категорија услуга у оквиру којих је идентификована 41 врста социјалних услуга.

Врсте социјалних услуга, њихова заступљеност, као и број корисника, истражени су путем следећих питања: које врсте социјалних услуга пружа ваша установа/организација, колико је имала корисника у 2011. години, које врсте ПСУ-а пружа и колики је био број корисника у 2011. години. Испитаници су имали могућност да на понуђеној класификацији социјалних услуга означе врсту со-

28) Vlado Puljiz, V. i sar., *Socijalna politika*, Pravni fakultet, Zagreb, 2005. str. 440.

цијалне услуге коју пружају и број корисника за наведену услугу, према понуђене три категорије („до 50“, „50-100“ и „преко 100“). У другом питању, тражио се одговор о врстама ПСУ-а, а према истој класификацији и категоријама за број корисника.

Према броју установа и организација, које пружају услуге, највише их пружа саветодавно-едукативне услуге за појединце и породице, а најмање услуге за ромску популацију. Међутим, према нивоу развијености појединих врста социјалних и партнерских социјалних услуга (ПСУ-а), и обиму обухвата корисника, код свих врста услуга утврђена је различита, али недовољна заступљеност и развијеност, у односу на потребе на нивоу локалне заједнице.

У оквиру групе *партнерских саветодавно-едукативних услуга за појединце и породице*, највише установа и организација пружа саветодавно-терапијске (50%), затим услуге процене и планирања (47,6 %), социо-едукативне услуге (45%), а најмање услугу „специфични третмани“ (11,3%).

Број корисника саветодавно-едукативних услуга за појединце и породице (табела бр.1), такође, указује на њихову заступљеност. Већина установа и организација наведеним ПСУ-а обухвата „до 50“ корисника. Мањи број осталих установа и НВО-а обухватају већи број корисника („50-100“ и „више од 100“). Ови подаци показују да, и поред значајног броја установа и организација које врше саветодавно-едукативне услуге за појединце и породице, ПСУ-а обухваћен је мали број корисника у односу на укупан број потенцијалних корисника.

Табела бр.1: Укупни допринос разликама у заступљености партнерских саветодавно- едукативних услуга за појединце и породице у односу на врсту установе

	ЦСП	Остале установе	НВО	Приватне организације	дпр %
Социо-едукативне услуге	<50*	-	-	без одговора*	37,971
Услуге процене и планирања	<50*	-	-	без одговора*	23,478
Саветодавно-терапијске услуге	<50*	-	-	без одговора*	22,029
Специфични третмани	-	-	-	-	16,522
н/м	36/53	3/13	37/50	8/8	
%	67,92	23,08	74,00	100,00	

хмг - хомогеност; дпр % - допринос разликама

Од *ПСУ-а за децу и младе* највише је заступљена услуга „организовање слободног времена“ (27,42% $p=0,000$), затим услуга „социјална заштита са смештајем“ (25,81%) и „смештај у другу породицу“ (24,19%). Као и код социјалних услуга, мање су заступљене услуге „дневни центри, клубови младих“ (15,32%) и „смештај у прихватилиште“ (9,68%). „Друге“ врсте услуга пружа 16,94% установа и организација.

Значајна је заступљеност и *ПСУ-а за лица са инвалидитетом*, али је нешто мања, у односу на социјалне услуге. Као и код социјалних услуга, највећа је заступљеност услуге „социјална заштита са смештајем“ (31,45%), затим услуге „помоћ при укључивању у програме васпитања и образовања“ (24,19%), „подршка самосталном живљењу“ (22,58%), „боравак за децу“ (11,29%), „боравак за одрасле“ (11,29%) и „друге“ услуге (7,26%). Утврђена је већа заступљеност социјалне услуге „социјална заштита са смештајем“ код 43,55% у односу на остале услуге за лица са инвалидитетом. Ови резултати потврђују да центри за социјални рад и службе социјалне заштите, као установе надлежне за остваривање права на смештај лица у установу социјалне заштите, преферирају услуге социјалне заштите са смештајем.

Услуге за старија лица код установа и организација заступљене су и као *ПСУ-е*. Од услуга које се пружају, као и код социјалних услуга, највише је заступљена услуга „смештај у дом за старија лица“ (33,87%), затим „помоћ и нега у кући“ (23,39%), „смештај у другу породицу“ (18,55%), док је веома мало заступљена услуга „дневни центар, клубови“ (8,87%), услуга „прихватилиште“ (5,65%) и „друге“ услуге (7,26%).

Код *ПСУ-а заштите и превенције од насиља у породици*, такође, је највише заступљена услуга „едукација и превенција насиља“ (41,13%), затим „склониште за жртве породичног насиља“ (24,19 %), „СОС телефон, психолошка, правна помоћ за жртве насиља“ (21,77%), „мобилни тим за жртве породичног насиља“ (10,48%) и друге услуге (8,06%).

ПСУ-е „превенција зависности“ и „рехабилитација и ресоцијализација“ су, такође, мало заступљене. У оквиру постојећих услуга највише су заступљене, као и код социјалних услуга: превенција зависности (29,03%), затим рехабилитација и ресоцијализација (10,48%), друге услуге (7,26%) и „клубови, прихватилишта за бивше зависнике“ (6,45%).

Резултати испитивања обухвата корисника показали су да је наведеним услугама обуваћено најчешће „до 50“ корисника што је,

и поред значајне учесталости пружања истих, недовољан обухват корисника услуга у односу на потребе. Резултати заступљености и обухвата корисника услуга потврдили су да су ПСУ-е сиромашне по врстама обухвату корисника и да постоје предности ПСУ-а .

Позитивно је што се наведене врсте социјалних услуга и партнерски модели социјалних услуга успостављају, што значи да су у процесу развоја и што је утврђен евидентан тренд повећања врста и обима социјалних услуга.

Резултати истраживања *показују да у јавном социјалном сектору доминира институционални модел социјалне заштите и да су социјалне и партнерске социјалне услуге малобројне и сиромашне по врстама и обухвату корисника.*

Анализа резултата о најмање заступљеним врстама социјалних услуга, које су рангиране и табеларно приказане као „последњих десет“, указује на важност ПСУ-а и њихов допринос укупном развоју услуга (табела бр. 3).

Табела бр: 2: Врсте социјалних услуга и ПСУ
које се најмање пружају (последњих десет)

ВРСТЕ УСЛУГА	Соци- јалне услуге (%)	ПСУ (%)
1. Услуге боравака за децу - лица са инвалидитетом	12.9	11.29
2. Организовање исхране	12.9	13.71
3. Мобилни тим за жртве насиља	12.1	10.48
4. Рехабилитација и ресоцијализација бивших зависника	12.1	10.48
5. Укључивање младих, социјално становање за Роме	12.1	13.71
6. Услуге боравака за одрасла лица са инвалидитетом	11.29	11.29
7. Дневни центар, клубови за старије особе	6.45	8.87
8. Прихватилиште за старије особе	6.45	5.65
9. Прихватилиште за бескућнике	5.65	4.84
10. Клубови, прихватилишта за бивше зависнике	2.42	6.45

Резултати истраживања приказани у табели бр. 2 показују да су најмање заступљене следеће врсте услуга: клубови и прихватилишта за бивше зависнике, прихватилишта за бескућнике, прихватилишта за старије особе, дневни центри и клубови за старија

лица и услуге боравка за одрасла лица са инвалидитетом. Значајно је истаћи да је пет од десет врста најмање развијених врста услуга више заступљено као ПСУ-е и да их већином пружају НВО-е. Наведени резултати указују на допринос ПСУ-а успостављању и развоју нових врста социјалних услуга.

Испитивањем заступљености, социјалних и ПСУ-а може се закључити да се већина врста социјалних услуга пружа у партнерству, захваљујући којем су се одржавале и развијале. То је видљиво и на примеру услуга за децу и младе где услуге организовања слободног времена врши 36,29% установа и организација, а од тога у их у партнерству пружа 27,42%, док услуге дневних центара и клубова младих врши 19,35% установа и организација, у партнерству 15,32%.

Развијеност партнерских модела социјалних услуга (ПМСУ-а) испитана је и путем прикупљања информација од установа и организација о следећим питањима: да ли пружате социјалне услуге у партнерству са другим организацијама, да ли је партнерство формално регулисано и којим актом, на који начин се реализује партнерство, који је ниво задовољства оствареним партнерством, какав је тренд раста броја корисника социјалних и ПСУ-а у последњих пет година и колики је број обухваћених корисника социјалних услуга које су реализоване у партнерству у односу на процењени број лица која требају услуге и које географско подручје сте обухватили социјалним услугама у партнерству.

Када је у питању развој ПМСУ-а, резултати испитивања потврђују да има позитивних помака. Наиме, већина установа и организација (90%) одговорила је да пружа социјалне услуге у партнерству са другим организацијама, што потврђује да се ради на успостављању партнерских односа код пружања социјалних услуга, односно да је њихов развој у процесу.

Већина установа и организација изјаснила се да је партнерство успостављено највише са јавним сектором (81,45%), затим са НВО-а (65,32%), са НВО-има изван БИХ (36,9%) и најмање са приватним сектором (13,71%). Највише је заступљен став установа и организација (36,29%) да је партнерство у БиХ формално регулисано, и то уговором. Резултати истраживања потврђују иницијативу невладиног сектора за успостављање партнерства, али и спремност владиног сектора да прихвати партнерство.

То потврђује и одговор већине установа и организација (82,26%) да број корисника социјалних и ПСУ-а у последњих пет година има тренд раста. Међутим, анализом процента обухваћених корисника социјалних услуга које су реализоване у партнерству у односу на процењени број лица којима су услуге потребне, утвр-

ђено је да је највише установа и организација обухватило до 20% корисника.

Наведени резултати истраживања показали су да су социјалне услуге, а посебно ПСУ-е малобројне, сиромашне по врстама, облицима и обухвату и неједнако територијално заступљене, као и да постоје предности ПСУ-а у врстама и већој оријентацији невладиних организација ка партнерским социјалним услугама.

ЛИТЕРАТУРА

- Bežovan, Gojko, Zrinščak, Siniša. *Mogućnosti decentralizacije u socijalnoj politici i nove uloge lokanih vlasti*, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu, 2001.
- Bežovan, Gojko "Neprofitni sektor i kombinirani model socijalne politike", *Revija socijalna politika* hrčak.srce.hr/pročitano: 10.11.2012.
- Bode, Ingo, „Einbettung und Kontingenz. Wohlfahrtsmärkte und ihre Effekte im Spiegel der neueren Wirtschaftssoziologie“, *Zeitschrift für Soziologie*, 34 (4), 2005.
- Esping-Andersen, Gosta: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 1990.
- Evers, Adabelt et al. (Hrsg.), „Wohlfahrtsmix und soziale Dinsten“, *Handbuch Soziale Dienste*, Verlag für Sozialwissenschaften, Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH, 2011.
- Европска Комисија, *Управљање у Европској Унији*, Европска Комисија, 2000.
- Гавриловић, Ана, *Социјална политика*, Филозофски факултет, Бања Лука, 2005.
- Гавриловић, Ана, *Сocijalni izazovi i menadžment u socijalnoj zaštiti*, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet političkih nauka, 2010.
- Izveštaj Centra za promociju civilnog društva*, Sarajevo, 2008.
- Jugović, Aleksandar, Brkić, Miroslav: „Socijalna zaštita i prevencija“, u zborniku *Godišnjak Fakulteta političkih nauka, Beograd*, 2010.
- Kaufmann, Franz Xaver, *Sozialpolitik und Sozialstaat: Soziologische Analysen*, Wiesbaden, VS Verlag, 2005.
- Lakićević, Mira, Gavrilović, Ana, *Socijalni razvoj i planiranje*, Filozofski fakultet, Banja Luka, 2009.
- Milosavljević, Milosav, Brkić, Miroslav, *Socijalni rad u zajednici*, Republički zavod za socijalnu zaštitu, Beograd, 2010.
- Munday, Brian, *Integrirane socijalne usluge u Evropi*, Pragma, Zagreb, 2010.
- Neil, Gilbert, *Transformation of the Welfare state*, New York, Oxford University Press, 2004.
- Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016.*, IBHI, Sarajevo, 2006.
- Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, analize i preporuke za politike*, IBHI, Sarajevo, 2010.
- Puljiz, V. i sar., *Socijalna politika*, Pravni fakultet, Zagreb, 2005.

Riesenfelder, Andreas, Petra Wetzel, *Handbuch, Der Dritte Sektor - ein Wirtschaftsbereich mit Verantwortung*, L&R Sozialforschung, Wien, EQUAL, 2005.

Situaciona analiza zaštite djece bez roditeljskog staranja u FBiH i implementacije dokumenta politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016., Minisatrstvo rada i socijalne politike FBiH, 2010.

Ustav Bosne i Hercegovine, 1998., <http://www.ccbh.ba>, прочитано 23.11.2011.
www.cif.ba, прочитано 22.03.2012

Zrinščak, Siniša, „Socijalna politika u procjepima globalizacije i europeizacije, u zborniku: *Socijalna država u 21. stoljeću - prived ili stvarnost* (uredio: Siniša Zrinščak), Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006.

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, *Službene novine FbiH*, 36/99; 54/04; 39/06; i 14/09.

Zakon o socijalnoj skrbi Republike Hrvatske, *Narodne novine*, 57/11.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 24/2011.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, br. 5/93, 15/96, 110/03 i 33/08.

Zakon o socijalnoj zaštiti Republike Srpske, *Službeni glasnik RS*, 37/2012.

Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta, <http://skupstinabd.ba/ba/>

Ana M. Gavrilovic, Suada A. Selimovic

PARTNER SOCIAL SERVICES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Resume

Current discussions and the solutions that are offered to overcome the crisis of the welfare state are neither uniform nor universal. This paper deals with one of the models that seems to attract most of the scientific and practical attention. It is a mixed model of social policy that essentially changes the role of government in protecting the rights and interests of the individual. Changes flow from the abandonment of the “safety” to establishment of the “active” role of the welfare state, meaning that the welfare state transforms into a welfare society. Theoretical approaches and practices are based on the premise of “work to welfare” which means that the relationship between the individual and the community is being determined in a new way and that the rights and obligations are being redefined and public, private and nonprofit sectors are asked to act in synergy.

One of the contents of the social policy mixed model are partnership models of social services, meaning partner social services. Evers’s understanding of the partnership and the partnership model of social services illuminate their economic, sociological and political dimen-

sion through definition of three models: the mixed model of the welfare state as a mixed economy (for example elderly care) mixed model of the welfare state as a system of interaction between market, state and society (a sociological analysis) and mixed model of social policy as a mixed governance (political analysis). In this context, eco-systemic perspective of social work is relevant for the practice of mixed social policy.

Partner social services are defined in different ways, but a common feature is their emphasis on partnership between public, private and voluntary sectors, the focus on the economic effects, synergy potentials, common goals, management and risk responsibility. The article contains the overview of the partnership definition and the partnership of social services in the European Union and Bosnia and Herzegovina documentation.

In the absence of records, data, databases and information about the real situation of social services partnership, and in order to achieve insight into the situation and the level of development achieved in this regard, empirical research on the representation of partner social services partnership in Bosnia and Herzegovina was conducted. The research was conducted within the target stratified sample, and the proportional territorial representation of organizations was taken into account. The sample consisted of 66 public institutions, 50 local and international NGOs, citizen associations and humanitarian organizations and eight private institutions that provide social services. Surveys were used as an examination technique and questionnaires as a tool. For the purpose of this research special classification of social services was done, which includes 12 service categories with 41 types. The criteria for classification were target groups and the contents of services.

The results showed that the social services, especially partner social service, are; few, lacking in types, shapes and uneven coverage and territorial representation, that there are benefits to the partner social service in types and greater orientation towards non-governmental organization affiliated with the social services, most often the types of services provided are the ones that take place in institutions - advisory, planning and placement of children in another family, and that the coverage of users is insufficient. All this suggests that the partner social services in Bosnia and Herzegovina are in the early stage of development.

Key words: social policy, mixed model of social policy, social protection, partnership, partner social services.

* Овај рад је примљен 19. октобра 2013. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12. децембра 2013. године.